

ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Кандидат економічних наук *Сизов Алім Іванович*,
ад'юнкт *Цюкало Людмила Вікторівна*

Україна, м. Київ

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122019/6850

ARTICLE INFO

Received 25 October 2019

Accepted 20 December 2019

Published 30 December 2019

KEYWORDS

Expenditures,
structure of expenditures,
finance support, forecasting
finance support, servicemen,
Armed Forces of Ukraine.

ABSTRACT

The efficiency of meeting the needs of the military personnel of the Armed Forces of Ukraine directly depends on financial planning, which includes: correct identifying of the needs and ensuring timely and efficient use of the funds specified by law. It is determined that the level of financing of the Ukrainian Armed Forces is insufficient and adversely affects the fulfillment of the tasks assigned to them.

The article defines the dynamics of defense expenditures from the State Budget of Ukraine, as well as their share of the volume of domestic gross product. A comparative analysis of the structure of budget expenditures of the Ministry of Defense of Ukraine and NATO countries is carried out. It was proved that the current structure of the state budget expenditures does not allow to satisfy fully the needs of the Ministry of Defense of Ukraine and provide military servicemen with their social guarantees.

The forecast of financial support of the Armed Forces of Ukraine on general and special funds till 2023 is presented. In course of conducted research, the following scientific methods were used: modeling – to determine the projected financial support for the Armed Forces of Ukraine; economic and statistical – to assess the dynamics of defense expenditures; analysis and synthesis – to find out the reasons for the change in the structure of expenditures; tabular and graphical – to represent the results of the study; abstract-logical – in implementation of theoretical and methodological conclusions.

Citation: Сизов Алім Іванович, Цюкало Людмила Вікторівна. (2019) Perspektivy Finansovoho Zabezpechennia Viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 7(27). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122019/6850

Copyright: © 2019 Сизов Алім Іванович, Цюкало Людмила Вікторівна. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Основною передумовою обороноздатності держави є формування ефективного військового бюджету, який би забезпечував оптимальний розподіл видатків за напрямками використання, особливо в умовах військового конфлікту. Тому, під час проведення операції Об'єднаних сил ефективний механізм розподілу та перерозподілу коштів, виділених на утримання та розвиток Збройних Сил України (далі – ЗСУ), є одним із важливих факторів успішного виконання завдань, визначених Конституцією України. Тому на виконання вимог Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017 – 2020 роки та Стратегічного оборонного бюлетеня керівництвом Міністерства оборони проводиться робота щодо оптимізації використання бюджетних коштів з урахуванням практики держав-членів НАТО. Дане питання стосується і розподілу видатків, спрямованих на соціальне забезпечення військовослужбовців ЗСУ, яке в умовах інтеграції економіки України до світового економічного простору набуває все більшої актуальності. В останні роки відбуваються суттєві

зміни в економіці країни та законодавстві, що безпосередньо регламентує соціальний захист як усього населення країни, так і військовослужбовців.

Проблеми фінансування Збройних Сил України досліджували у працях як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Досить суттєвий внесок у дослідження даного питання зробили Л. Абалкін, А. Барабаш, О. Голота, В. Горбулін, Дж. Дентон, Р. Лукабо, Р. Міллер, І. Марко, І. Семеніхін, Дж. Стігліц, О. Черняк, А. Чухно. У своїх дослідженнях особливу увагу вони приділили питанням формування військового бюджету, ролі військових фінансів, визначили перспективи кількісних і якісних змін у Збройних Силах України. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання фінансового забезпечення військовослужбовців та їх соціального захисту потребують подальшого дослідження.

Практика останніх років засвідчить про необхідність зміни підходів використання бюджетних коштів з метою досягнення максимально-ефективного розподілу обмежених фінансових ресурсів та забезпечення можливості оперативно змінювати напрями фінансування в залежності від характеру конкретних завдань, поставлених перед Збройними Силами України.

Результати дослідження. На сьогодні відбувається повноцінне реформування оборонної сфери, де важливим питанням є гідне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. У Конституції України визначено [1], що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на військовій службі в ЗСУ, а також членів їх сімей, а Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” визначає основні засади та зміст державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців [2], проте у сучасних умовах держава не забезпечує ефективного та реального соціального захисту військовослужбовців ЗСУ. Основною причиною є складна економічна ситуація, пов’язана зі збройним конфліктом на сході України та недостатнім фінансуванням оборонного відомства. Тому, потрібно проводити послідовну і цілеспрямовану політику, направлену на підвищення статусу військовослужбовців, що безпосередньо впливає на ефективність соціального напрямку. Адже створення належної мотивації до військової служби за рахунок посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, а саме збільшення розміру грошового забезпечення, забезпечення їх житлом, надання кваліфікованої медичної допомоги сприяє покращенню виконання поставлених завдань. Варто пам’ятати, що військовослужбовці мають значно вищі ризики у порівнянні з іншими громадянами у зв’язку з безпосередньою участю у військових конфліктах, та особливо в сучасних умовах захисту цілісності держави на сході України. Однією з умов залучення висококваліфікованих фахівців до Збройних Сил України є створення ефективного механізму фінансового забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Однак, через відсутність належного фінансування фактично забезпечити повну реалізацію цих гарантій досить складно. Вирішення цієї проблеми потребує спрямування великого обсягу фінансового ресурсу на зазначений напрямок.

В Україні за останні роки прослідковується складна ситуація щодо організації фінансового забезпечення ЗСУ, що пов’язано із існуванням цілого ряду чинників, як зовнішнього (на державному рівні), так і внутрішнього (на рівні Міністерства оборони) характеру. Крім того, існує проблема нераціонального розподілу фінансових ресурсів, що безпосередньо впливає на рівень боєздатності ЗСУ та воєнну безпеку держави в цілому.

Фінансування потреб національної оборони держави здійснюється виключно за рахунок коштів Державного бюджету України в обсягах, розмір яких визначається щорічно Законом України “Про Державний бюджет України”. Крім того, на законодавчому рівні визначено обсяг фінансування на сили оборони не менше 3% запланованого обсягу внутрішнього валового продукту (далі – ВВП) [3]. Проте варто зазначити, що до сектору оборони відноситься не лише Міністерство оборони України, а й Служба зовнішньої розвідки України, Національна поліція та Державна спеціалізована служба транспорту, тому визначені 3% від ВВП ділять між собою ці відомства. Фактично такий показник і сума не зовсім відповідає умовам сьогодення та реальному стану Збройних Сил України.

Аналіз відповідності кількісно-якісних показників ЗСУ та економічних можливостей держави свідчить, що механізм фінансового забезпечення ЗСУ має суттєві недоліки й не забезпечує їх якісного реформування та розвитку. Однією з основних причин такої ситуації є розподіл видатків Державного бюджету для Міністерства оборони України на загальний і спеціальний фонди. Якщо видатки за загальним фондом виконуються майже завжди

стовідсотково, то надходження до спеціального фонду мають нестабільний характер, адже основними джерелами наповнення спеціального фонду є кошти, отримані від господарської діяльності; благодійна допомога юридичних та фізичних осіб, гуманітарна та міжнародно-технічна допомога інших країн [4]. Крім того, додатковим джерелом наповнення спеціального фонду є державні гарантії для фінансування програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності та безпеки держави, а також кошти від конфіскації.

Варто відмітити, що в Україні для аналізу фінансового забезпечення ЗСУ використовується узагальнюючий показник частки видатків на оборону у ВВП. Проте в країнах НАТО для аналізу фінансового забезпечення оборони використовується цілий ряд показників, а саме: оборонні витрати як частка ВВП (%), обладнання, як частка витрат оборони (%), оборонні витрати в національній валюті, оборонні витрати в доларах США, частка оборонних витрат у процентному відношенні до ВВП і річна реальна зміна, реальний ВВП і його частка на душу населення, частка оборонних витрат на душу населення і військовослужбовців, розподіл оборонних витрат за категоріями (видатки на обладнання, видатки на персонал, видатки на інфраструктуру та інші видатки).

З метою з'ясування фактичного стану фінансового забезпечення Збройних Сил України був проведений аналіз видатків оборонного бюджету (рис. 1).

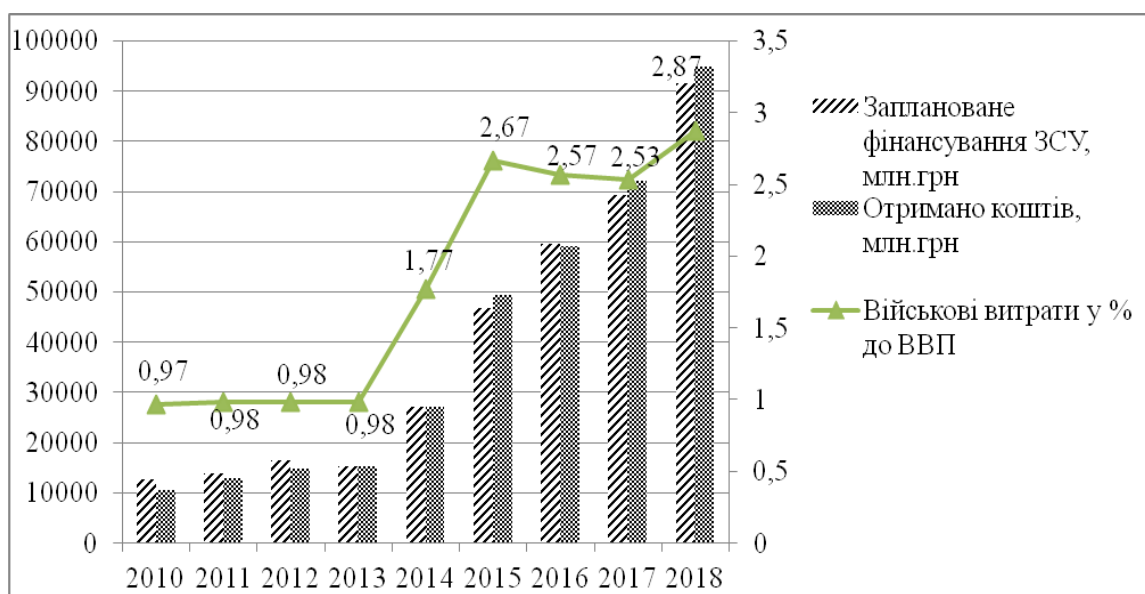

Рис. 1. Динаміка видатків на оборону з Державного бюджету України за 2010-2017 роки, млрд. грн.

Джерело: сформовано автором на основі даних Міністерства оборони України [6].

Проведені дослідження свідчать, що протягом 2010-2018 рр. рівень фінансування ЗСУ суттєво зріс, кардинальні зміни відбулися починаючи з 2014 року, що є закономірним і пояснюється загостренням військового конфлікту на сході України. Так фінансування оборонного сектору країни у 2018 році склало 94,9 млрд грн., порівняно з 2014 роком даний показник зріс більше ніж у 3,5 рази. Варто також відмітити зростання видатків у відсотках до ВВП, так до 2014 року зазначений показник був менше одиниці, починаючи з 2015 року відбулося його зростання і у 2018 році він склав 2,87% (рис. 1).

Варто зазначити, що на сьогодні у Збройних Силах України є ряд проблемних питань, що утворилися внаслідок недостатнього фінансування, які потребують нагального вирішення, серед яких:

- забезпечення належного рівня грошового забезпечення військовослужбовців, який би був здатний конкурувати із заробітною платою на ринку праці;
- забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей;
- необхідність проведення переозброєння ЗСУ;
- завершення виконання програми забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів (складів боєприпасів).

Значна частина військового бюджету спрямовується на забезпечення життєдіяльності Збройних Сил, утримання особового складу, адже військовослужбовець на ринку праці має бути серед лідерів за рівнем привабливості заробітної плати, так як в умовах ризику для життя та здоров'я вони мають отримувати гідне грошове забезпечення. Однак, незважаючи на суттєві видатки даного напрямку, соціальний захист військовослужбовців залишається досить низьким

Відповідно до міжнародних стандартів видатки на оборону повинні становити не менше, ніж 2% від запланованого обсягу ВВП, у разі, якщо рівень фінансування є нижчим зазначеного показника, це свідчить про низький рівень військово-економічної безпеки країни. В Україні, яка перебуває в центрі збройного конфлікту, цей показник встановлено на рівні 3% від ВВП. Варто відмітити, що основною складовою оборонних видатків відповідно до стандартів НАТО є розподіл на особовий склад, який становить не більше 50%, 20% – на підготовку військ та на закупівлю зброї і військової техніки – не менше 30%. В Україні ситуація є зовсім іншою: витрати на утримання ЗСУ протягом останніх 5 років коливалися в межах 68-80% всього оборонного бюджету (рис.2). Привести систему фінансового забезпечення ЗСУ до стандартів країн – членів НАТО планується до 2020 року.

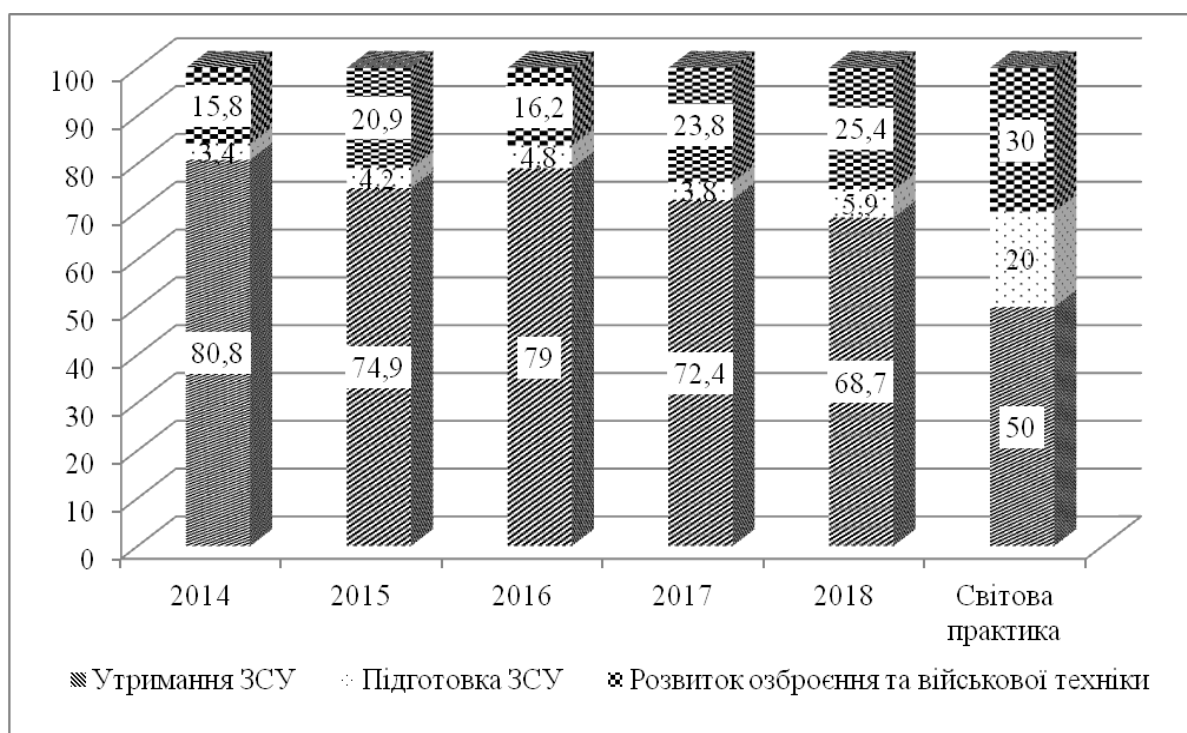

Рис. 2 Структура видатків з бюджету міністерства оборони в Україні та країнах НАТО

Джерело: сформовано автором на основі[6].

Як зазначають вчені, оптимізація формування і раціональне використання оборонного бюджету на утримання Збройних сил можливе на основі стабільного розвитку економіки та раціонального індикативного планування їх розміру. При цьому слід орієнтуватися на оптимальні потреби ЗСУ та підвищення їх боєздатності. Помилково розраховувати, що в умовах недофінансування Збройних сил можливо здійснити їх необхідне реформування без докорінної перебудови бюджетної політики і створення потрібного оборонного бюджету. Сьогодні фінансове забезпечення Збройних сил є вирішальною ланкою всієї воєнної політики держави. Недостатні відрахування коштів є свідченням того, що державна воєнна політика неефективна, не забезпечує зростання боєздатності, перешкоджає розбудові оптимального оборонного комплексу [5, с.32].

Боєздатність та соціальний захист особового складу ЗСУ головним чином залежать від реалізації фінансового механізму забезпечення військ. Для ефективного реалізації завдань, поставлених перед ЗСУ, потрібна чітка взаємодія всіх складових фінансового механізму. Потрібно розуміти, що фінансове планування та фінансовий контроль за використанням коштів на утримання Збройних Сил України відіграють вирішальну роль. Основною передумовою фінансування

соціальної сфери Збройних Сил України та забезпечення соціального захисту військовослужбовців, а також членів їх сімей є забезпечення надходження коштів до Державного бюджету.

Кожного року, під час розгляду та прийняття Державного бюджету на наступний рік, перед політиками постає завдання адекватного розподілу фінансових ресурсів, наявних у державі. Ті самі обмеження стосуються і розподілу оборонного бюджету, тобто обмежені ресурси необхідно розподілити таким чином, щоб це давало можливість виконати поставлені завдання у сфері оборони держави. Так як потреби оборони традиційно забезпечувалися за залишковим принципом, тому одним із вкрай важливих завдань держави має бути фінансове забезпечення Збройних Сил України у межах прогнозованих видатків на потреби оборони [9].

Для прогнозування фінансового забезпечення Збройних Сил України доцільно використовувати екстраполяційні методи, в основі яких покладені тенденції та чинники, що діяли в попередні періоди. Проте потрібно пам'ятати, що під час прогнозування варто звертати увагу на тенденції, які не втратили своєї значущості і мають вплив на досліджуваний процес у даний час. Крім того, варто розуміти, що для багатьох рядів економічної інформації останні значення, порівняно з початковими, повинні мати більший вплив на прогноз.

При короткостроковому прогнозуванні, а також при прогнозуванні в ситуації зміни зовнішніх умов, коли найбільш важливими є останні роки досліджуваного процесу, найбільш ефективними виявляються адаптивні методи, що враховують нерівноцінність рівнів часового ряду.

Основною метою адаптивних методів прогнозування динамічних рядів є побудова економіко-математичних моделей, які здатні відображати зміну певних умов в часі, враховувати інформаційну цінність різних часових рядів зазначеної послідовності та давати досить точні оцінки майбутніх показників даного ряду. Враховуючи дану особливість в короткостроковому прогнозуванні найбільш перспективними є саме адаптивні методи. Це пояснюється, перш за все тим, що при обробці тимчасових рядів, як правило, найбільш цінною є інформація останнього періоду, тому що необхідно знати, як буде розвиватися тенденція, яка існує в даний момент, а не тенденція, що склалася в середньому на всьому розглянутому періоді. Адаптивні методи дозволяють врахувати різну інформаційну цінність рівнів часового ряду, а також ступінь «старіння» даних.

Адаптивна поліноміальна модель другого порядку має вигляд:

$$Y_t = a_1 + a^2 t + \frac{1}{2} a_3 t^2 + \varepsilon_t$$

Безпосередньо для прогнозування надходження коштів до загального фонду матиме вигляд:

$$Y_{\tau}(T) = 76660,22 + 6305,97 t - 1/2 \cdot 1378,4 t^2$$

Адаптивна поліноміальна модель прогнозування надходження коштів до спеціального фонду має вигляд:

$$Y_{\tau}(T) = 11233,79 + 958,16 t - 1/2 \cdot 305,67 t^2$$

Прогноз надходження коштів до спеціального фонду відображає аналогічну тенденцію, що пояснюється перш за все зростанням даного показника в останні роки. Варто відмітити, що суттєвий вплив на нього в останні роки мали надходження від благодійної допомоги, що отримували військовослужбовці і Збройні Сили в цілому та додатково виділені кошти для фінансування програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності і безпеки держави.

Так за прогнозами до 2023 року надходження коштів до спеціального фонду зростуть до 20,3 млрд. грн., що в порівнянні з 2018 роком більше на 58,8% (у 2018 році вони становили 12,8 млрд. грн.). Верхня межа даного прогнозу становить 24,6 млрд. грн., хоча зазначений показник є значно нижчим від коштів загального фонду, проте прослідковується чітка динаміка його суттєвого зростання.

Прогноз фінансового забезпечення ЗСУ свідчить про значне його зростання. Зокрема, в середньому у 2023 р. фінансування становитиме 148,8 млрд. грн., що в порівнянні з 2018 роком більше на 56%. Щодо оптимістичного прогнозу (верхня межа), то зазначений показник складе 174,7 млрд. грн., що майже у два рази більше в порівнянні з 2018р. (табл. 1). Враховуючи стандарти НАТО щодо розподілу коштів, то на утримання особового складу (50% видатків бюджету) у 2023 році за оптимістичним прогнозом буде виділено 87,3 млрд. грн.

Таблиця 1. Прогноз фінансового забезпечення ЗСУ за загальним і спеціальним фондами до 2023р., млрд. грн.

Роки	Всього			Загальний фонд			Спеціальний фонд		
	Нижня межа прогнозу	Розрахункові значення за моделлю (Yt)	Верхня межа прогнозу	Нижня межа прогнозу	Розрахункові значення за моделлю (Yt)	Верхня межа прогнозу	Нижня межа прогнозу	Розрахункові значення за моделлю (Yt)	Верхня межа прогнозу
2020	117,2	107,5	127,0	101,8	93,6	109,9	15,5	13,9	17,1
2021	130,4	119,5	141,3	112,9	103,8	122,0	17,5	15,7	19,3
2022	145,2	133,3	157,2	125,4	115,4	135,4	19,8	17,8	21,8
2023	161,8	148,8	174,7	139,3	128,5	150,1	22,5	20,3	24,6

Висновки. Дослідження свідчать, що в Україні протягом останніх років суттєво змінилися підходи щодо формування оборонного бюджету. Зокрема, вже до 2020 року планується привести систему фінансового забезпечення ЗСУ до стандартів НАТО. Крім того, визначено основні стратегічні цілі розвитку: об'єднане керівництво силами оборони відповідно до принципів НАТО; ефективна система планування та управління ресурсами; формування оперативних спроможностей оборони; забезпечення соціального захисту військовослужбовців та створення необхідного військового резерву.

Проблеми фінансового забезпечення ЗСУ є актуальними і потребують першочергового вирішення, що пов'язано з їх реформуванням. У процесі реформування ЗСУ постає цілий ряд питань щодо зміни підходів у планування, пошуку додаткових джерел фінансування (благодійна допомога) та контролю за ефективним витрачанням фінансових ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” № 2011-ХІІ від 20 грудня 1991 року.
3. Закон України “Про національну безпеку України” № 2469-VIII від 21 червня 2018 року.
4. Скляр Н.М., Радов Д.Г. Методологія оцінювання воєнно-економічної безпеки, пов'язаної з експортним контролем. Стратегічні пріоритети, № 1 (34), 2015 р.
5. Ващенко І., Марко Є. Проблеми планування та формування оборонного бюджету в сучасних умовах. Наука і оборона. 2013. № 4. С.29-32.
6. Біла книга – 2018. Збройні Сили України. За редакцією І.Руснак. Київ. ФОП Москаленко. 2019. 172с.
7. Офіційні дані Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk>.
8. Офіційні дані Міністерства оборони України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/byudzheth-ta-vikonannya-czilovix-program/>.
9. Гуменюк Р.П. Актуальні питання планування та формування оборонного бюджету в сучасних умовах. Фінанси, облік, банки, №1(23), 2018.